

Hnutí DUHA

Moravská Amazonie a ostatní lužní lesy: konec, nebo naděje?

Lužní lesy patří k druhově nejpestřejším ekosystémům u nás, chrání nás před povodněmi a suchem a mají rovněž největší produkci dřeva. Ani tento fakt je ale neochránil před ničivými způsoby hospodaření.

Foto: Lukáš Čížek

Záplava v lužním lese.

Foto: Zdeněk Poštulka

Regulovaný vodní tok a absence lužního lesa – typický obrázek z našich nížin.

Lužní lesy představují jeden z našich druhově nejpestřejších a nejproduktivnějších ekosystémů. Pro tyto důvody bývají srovnávány s tropickými deštnými lesy. Našemu největšímu dochovanému komplexu lužních lesů, který leží na soutoku Moravy a Dyje, se často s nadsázkou říká Moravská Amazonie [19].

Největší lužní lesy najdeme na pravidelně zaplavovaných územích kolem velkých nížinných řek. Jiný typ lužních porostů se ovšem nachází i podél toků v horských oblastech. Bez záplav by lužní lesy nebyly, čím jsou. Povodně je totiž zásobují vláhou a důležitými živinami. Po jarních záplavách se proto lužní lesy stávají džunglí plnou tůní, močálů, obrovských starých stromů, keřů, bylin, hmyzu a zpívajících ptáků. V tůních přežívají jako „živoucí fosilie“ bizarní listonožní korýši.

Chrání také města na dolní části toku, protože povodně se v lužních lesích zpomalují, rozlévají a zanechávají zde hlínu a nečistoty [1]. Poslední tři velké

komplexy lužní krajiny na Moravě – CHKO Litovelské Pomoraví, CHKO Poodří a soutok Dyje s Moravu – při povodních v létě 1997 zadržely více vody než všechny přehrady v povodí Moravy a Odry dohromady [2].

I přes všechny cenné vlastnosti se u nás zachovalo jen velmi málo lužních lesů. Z většiny se stala zemědělská půda a zbylé části poškozují necitlivé lesní hospodaření. Dřevaři kácí až dvouhektarové plochy a frézují či orají půdu. Ubývá druhové rozmanitosti, dochází k degradaci půdy a uvolňují se skleníkové plyny. Pro záchranu lužních lesů je kromě změny v hospodaření nutné zajistit i pravidelné zaplavování [3].

1. Historické příčiny likvidace lužních lesů

Změna vodního režimu

V dolních částech toků se začaly první velké záplavy objevovat po odlesnění podhorských poloh kolem přelomu 10. a 11. století [4]. To zapříčinilo rozšiřování lužních lesů. Větší povodně přišly s odlesněním horských oblastí a změnami klimatu ve 13.–17. století [7]. Kvůli četnějším záplavám začali lidé v 19. století regulovat toky a odvodňovat pozemky. Následně přibýlo i zakládání polí v záplavových územích. Ve zbylých lužních lesích poklesla hladina podzemních vod. Razantní regulace a narovnávání řek, odvodňování půdy či stavby přehrad ve 20. století tento jev ještě výrazně umocnily [1]. Kvůli úbytku jarních záplav a poklesu podzemní vody chřadnou stromy. Trvalá změna půdních vlhkostních podmínek vede k přeměně lužních lesů na úplně jiný ekosystém [3].

Holosečné kácení

Druhou příčinou likvidace lužních lesů je současné lesní hospodaření. Těžba dřeva pomocí holoseči vážně poškozují lesy na celém našem území. Její extrémní formu představuje holosečná těžba spojená s takzvanou celoplošnou přípravou půdy orbou a frézováním do hloubky. Při tomto zásahu dochází ke zničení svrchních několika desítek centimetrů půdy i všech rostlin podrostu včetně jejich oddenků a kořenových systémů. Trpí rovněž půdní organismy, které zaručují velkou úrodnost lužních půd [5]. Na holém povrchu půdy se usazují agresivní, rychle se šířící a mnohdy nepůvodní druhy pasekové vegetace. Kromě toho se vlastnosti půd mění tak, že nevyhovují rostlinám původního podrostu.

Celoplošná příprava půdy přímo ničí důležité, někdy i chráněné a ohrožené, druhy rostlin – například bleduli letní, dymnivku dutou, dymnivku nízkou, sněženku podsněžník nebo křivatec žlutý [6].

Negativní důsledky se nevyhýbají ani živočichům. Frézování a orba změní lesy prakticky v pole. Mizí důležité biotopy a živé rostliny, na kterých závisí vzácné druhy hmyzu vyskytující se v lužních lesích. Například

Foto: Jaromír Bláha

Jak ubývají holosečemi vytěžené více než stoleté porosty, mizí i výjimečně vzácné druhy hmyzu, které pro svůj život potřebují velké staré stromy.

roháč obecný – druh chráněný českou legislativou i evropskou směrnicí o stanovištích, tesařík *Akimerus schaefferi* – kriticky ohrožený druh českého červeného seznamu [6], lesák rumělkový, rovněž druh chráněný směrnicí o stanovištích, a další vzácné druhy. Larvy velmi vzácného a chráněného motýla jasoně dymnivkového se živí jen osluněnými listy dymnivek, které rovněž mizí z podrostu [6]. Frézování pařezů zabíjí také ukryté čolky dunajské či kuňky ohnivé [17].

Někteří lesníci argumentují, že dubové porosty se obnovují pouze na holině o minimální rozloze jednoho hektaru. Skutečným důvodem je ale spíše snaha sázet dubové monokultury než to, že dub nelze obnovovat jiným způsobem. Lesnická praxe ukazuje možnost obnovovat dub zimní i letní na vhodných stanovištích i přírodě bližšími způsoby [8] [9] [11] [12], byť u dubu letního, který právě v lužních lesích roste, to nemusí být všude jednoduché. Je třeba místy počítat s jeho možným nižším podílem v dřevinné skladbě, jak tomu bylo i v minulosti. Historicky se duby v lužních lesích obnovovaly zcela bez lidského vlivu, o tom svědčí i tisíce let staré kmeny dubů zachovalé v říčních náplavech [7]. Současná praxe holosečí, chemické ochrany a velkoplošné přípravy půdy mohou naopak do budoucna zlikvidovat dub jako konkurenceschopnou klimaxovou dřevinu, neboť omezuje přirozený výběr pro dané podmínky nevhodnějších jedinců [11].

2. Moravská Amazonie

Výjimečně zachovalý komplex lužních lesů u Lanžhota na soutoku Moravy a Dyje zastupuje přibližně třetinu našich lužních lesů. I přesto, že je lidé využívali odedávna, si na některých místech zachovaly značné druhové bohatství a místy i pralesní charakter. V části lesů se tu dříve hospodařilo formou takzvaného středního lesa, což znamená, že horní patro stromů dožívalo 120 a více let a spodní se

Foto: Stanislav Krejčík, www.meloidae.com

*Nádherný krasec *Anthaxia senicula* (dřive *A. deaurata*) a mnoho dalších druhů hmyzu potřebuje pro svůj život staré jilmy. Nezastaví-li se holosečná těžba lužních lesů, je jejich budoucnost velmi nejistá.*

těžilo častěji. Výsledkem byl les s pestrými stanovišti, kde rostli staletí velikáni, hustý výmladkový les v nižší úrovni i bohaté bylinné společenstvo. Dutiny a tlející dřevo v pařezech i starých stromech hostily výjimečně bohaté spektrum hmyzu a hub.

Méně dostupné části lesa si pak zachovaly pralesní charakter s velkým množstvím stojícího tlejícího dřeva a vzácných živočichů a rostlin. Oba dva biotopy – střední les a prales – rostly na soutoku Moravy a Dyje po staletí a zajišťovaly blahobyt rozsáhlého území i velkého množství obyvatel. Některé části lesa v blízkosti sídel sloužily k pastvě. Krajina tak získala charakter anglických parků či savany s řídko stojícími obrovskými stromy.

Nevidaná pestrost

Na soutoku Moravy a Dyje se dnes nachází téměř bezkonkurenční množství vzácných ptačích druhů. Jedná se o jedno z nejcennějších ptačích území zařazených do sítě NATURA 2000 v rámci celé střední Evropy. Žijí zde velcí dravci – luňák hnědý, luňák červený, včelojed lesní, raroh velký a orel mořský. Je to také jediné místo u nás, kde hnízdí orel královský. Čáp bílý zde hnízdí i v lesních koloniích spolu s volavkou popelavou. Ve strmých březích má svá hnízda ledňáček říční a v dutinách stromů sídlí například žluna šedá, strakapoud prostřední a lejsek bělokrký [14].

Dopad lesnické praxe

Na většině lesních pozemků v oblasti soutoku hospodaří státní podniky Lesy ČR. Ve snaze obnovit alespoň zčásti vodní režim, vybudovaly systém stavítek, které umožňují uměle zaplavovat alespoň část lužního lesa. Nesmírné hodnoty zdejších starých lužních lesů ovšem zanikají díky používání holosečí a mechanizované přípravy půdy. Během jedné lidské generace se rozsáhlé části lesního komplexu přeměnily v mozaiku zoraných ploch postříkovaných chemikáliemi, která je

ohraničená kulisami obnaženého lesa (viz foto). Lesníci zde vytěží kolem padesáti tisíc kubíků dřeva ročně. Každým rokem vznikne jen v polesí Soutok na šedesát hektarů nových holin [15]. Nepomohlo ani vyhlášení biosférické rezervace UNESCO v roce 2003. Těžba likviduje převážně nejcennější porosty se starými stromy. Ještě před deseti lety zde zbývaly pouhé tři tisíce hektarů porostů starších sta let. Dnes jich je zhruba o dalších 650 hektarů méně. Bude-li těžba pokračovat stejným tempem, staré lesy zmizí úplně.

Ačkoliv duby mohou žít i několik století, jejich těžba se provádí po 100 až 120 letech. To znamená, že lesníci poráží i „dubové mladíky“. Při holosečné těžbě ještě nedávno padaly pilám za oběť všechny – i velmi staré – stromy a současně s nimi i vzácné druhy hmyzu. Za dožívající prastaré duby či jilmy navíc nedorůstá žádná náhrada. Ze staletých mohutných dubů v lesích a na loukách v oboře Soutok je podle sčítání více než polovina mrtvá a třetina proschlá nebo odumírající [13]. Střední generace stárnoucích, ale ještě zdravých velikánů skoro chybí. K důsledkům patří vymírání unikátního tesaříka obrovského či páchníka hnědého – dalšího druhu z červené listiny brouků ohrožených vyhubením, které chrání evropská směrnice o stanovištích. Trend podle vědců může vést „ke kolapsu populací obou druhů“ [13].

Blýskání na lepší časy?

V poslední době se situace mění. Za poškození přírody na území Nature 2000 hrozí České republice vysoké sankce. Začala také jednání mezi představiteli ministerstev a padly první návrhy na vymezení porostů, které mají zůstat bez destruktivní holosečné těžby a frézování.

Tým profesora Ilji Vyskota z brněnské lesnické fakulty doporučuje vyloučit těžbu na 750 hektarech s tím, že v případě podrobnějšího mapování by bylo v méně hodnotných segmentech možné v omezené míře těžit výběrově po skupinách či jednotlivých stromech [16]. Návrh Agentury ochrany přírody a krajiny počítá s ponecháním 473 hektarů lesa bez těžby a obhospodařování dalších 245–305 hektarů šetrnými způsoby [17]. Hnutí DUHA prosazuje ponechat přírodě v prvním kroku nejméně 2000 hektarů souvislé plochy lesa a ve zbytku kombinovat bezzásahové porosty a šetrné hospodaření s výběrovými způsoby, metodou středního lesa či s využitím řízené pastvy s ponecháním alespoň třiceti stromů na každý hektar k dožití a k zetlení.

Jen tak lze zachovat přírodní procesy i doposud žijící unikátní druhy ptáků, hmyzu a dalších organizmů. Avšak zatímco probíhají debaty o budoucí ochraně, motorové pily z této zelené perly českých lesů stále ukrajují.

Na dalších místech naší republiky se lužní lesy zachovaly v mnohem menších fragmentech. Jsou ale stejně jako lužní lesy na jižní Moravě poškozovány necitlivou holosečnou těžbou dřeva, která by měla být v přírodě blízkých druhově bohatých lesích nepřipustná.

Foto: GEODIS BRNO, spol. s r.o.

Holosečná těžba dřeva v Moravské Amazonii postupuje nevídaným tempem. Během deseti let tu zmizelo 650 hektarů starých lesů.

Foto: Václav Křivan

Lužní lesy na soutoku Moravy a Dyje jsou jediným místem u nás, kde hnízdí majestátný orel královský.

3. Pozitivní příklady hospodaření v lužních lesích

Lesy ponechané přírodě

V národních přírodních rezervacích Cahnov a Ranšpurk na soutoku Moravy a Dyje se můžeme přesvědčit, jak vypadá zachovalý pralesovitý porost. I zde se ovšem nepřímě promítají zásahy do přírody. Regulací Dyje a Moravy došlo k poklesu hladiny podzemní vody. Důsledkem je změna přírodních podmínek a místy i ústup druhů typických pro lužní les.

V národní přírodní rezervaci Ramena řeky Moravy v chráněné krajinné oblasti Litovelské Pomoraví panuje příznivější situace. Řeka je zachovaná

v přirozené podobě a vytváří podmínky pro nerušené fungování a vývoj lužního lesa, který zase zpětně pozitivně ovlivňuje řeku.

Výběrné hospodaření a hospodaření s výběrem skupin

Výběrné a výběrové hospodaření v lužních lesích u nás téměř nikdo neprovozuje. Přesto například v přírodní rezervaci Litovelské luhy v Litovelském Pomoraví uplatňují těžbu pomocí skupinového výběru, díky kterému má dojít k větší prostorové diferenciaci porostu a k zachování dubu v další generaci lesa.

Střední les

Tradiční hospodaření formou středního lesa u nás vévodilo v minulosti [18], ale dnes už se s ním v lužních lesích nesetkáme. Produkce dřeva ve středním lese přitom výrazně přesahuje normální porost. Budiž tedy dobrou zprávou, že stoupající význam dřeva jako paliva, nové možnosti využití slabšího dřeva ve stavebnictví a cenné výřezy objemných listnáčů dávají tomuto tradičnímu hospodaření šanci na návrat. Zatím se můžeme jezdit na pěkné střední lesy dívat třeba na druhý břeh řeky Moravy v okolí Drösingu v Dolním Rakousku.

Pastevní les

V určitých případech (zejména na zemědělské půdě) může být vhodným řešením i obnovení pastevních lesů, které by napodobilo historii, kdy se územím pohybovala stáda koňů a turů.

4. Hnutí DUHA doporučuje

- Ponechat dostatečně velkou část zbytků lužních lesů bez hospodářského využití k zachování a studiu přirozených proměn divoké přírody.
- Tam, kde se bude hospodařit, ustoupit od holosečné těžby a dát přednost výběrovým způsobům, střednímu lesu či rozvolněným formám doubrav s využitím pastvy. Opustit praxi velkoplošné přípravy půdy a frézování pařezů. Ponechávat část stromů na dožití a k zetlení.
- Lesní zákon by měl omezit velikost holoseče na maximálně 0,3 hektaru a kodifikovat hospodaření formou středního lesa.
- Obnovit lužní lesy a louky na orné půdě v záplavových územích a revitalizovat řeky, tj. obnovit zákruty, meandry, mokřady a přírodní břehy tak, aby se zde mohly rozlévat povodně, aniž by způsobily škodu na půdě, sídlech a lidských životech. Do obnovy lužních lesů a luk na orné půdě v záplavových zónách by měly cíleně směřovat dotace z Programu rozvoje venkova, čemuž je třeba přizpůsobit jeho pravidla.

Lužní lesy zadržují povodně účinněji než přehradu.

Na Soutoku hnízdí čápi bílí přirozeně na stromech.

Na jaře se v lužních lesích rozvinou koberec květin.

Prameny

- [1] Bureš, S., Machar, I. (1999): Litovelské Pomoraví, IN- VENCE, Litomyšl
- [2] Kalkulace Hnutí DUHA podle dat, in Němec, J. (ed.): Kra- jina a voda, Sborník z konference 22.–24. 4. 1998 Ve- selí nad Moravou, AOPK ČR–MŽP–MZe, Praha 1999
- [3] Čermák, J., Prax, A. (2002): Transpirace a bilance vody v lužním lese in: Rožnovský, J., Litschman, T. (ed): XIV. Česko-slovenské bioklimatologická konference, Lednice na Moravě, s. 508–511
- [4] Poláček, L. (1999): Prehistorie a historie údolní nivy, in: Šefer, J., Stanová, V (eds.): Aluviálne lúky rieky Moravy – význam, obnova a manažment, DAPHNE, Bratislava
- [5] Perry, D. A. (1994): Forest Ecosystems. The John Hop- kins University Press, Baltimore and London, p. 649
- [6] Čížek, L., Roleček, J., et Danihelka, J. (2007): Vliv ploš- né přípravy půdy na biodiverzitu, Lesnická práce 86, s. 514–515
- [7] Kadlec, J., Grygar, T. (2008): Přírodní archiv řeky Mora- vy, Jak se říční niva stávala neobyvatelnou, Vesmír 87, s. 466
- [8] Mauer, O., et al. (2008): K problematice obnovy dubu letního (*Quercus robur* L.) na lužních stanovištích, in: Kulhavý, J. Menšík, L.: Lužní lesy – obhospodařování z pohledu udržitelného rozvoje, Brno, Mendelova ze- mědělská a lesnická univerzita, s. 18–23
- [9] Košulič, M. (2008): Dub na kalamitních holinách: www.prirozenelesy.cz/node/10
- [10] Vodka, S., Konvicka, M., et Cizek, L. (2008): Habitat preferences of oak-feeding xylophagous beetles in a temperate woodland: implications for forest history and management, *Journal of Insect Conservation* 13: in press
- [11] Košulič, M. (2004): Obnova dubových porostů výbě- rovou sečí, <http://pbl.fri13.net/index.php?mod=clanky&id=55>
- [12] Reininger, H. (2000): Das Plenterprinzip oder die Überführu ng des Altersklassenwaldes Graz; Stutt- gart: Stocker, 2000
- [13] Čížek, L., et Hauck, D. (2008): Extinkční dluh v našich lesích: fauna starých stromů na Břeclavsku, *Lesnická práce* 87, s. 403–405
- [14] Horal, D. & Horák, P., 2001: Soutok. In: Málková, P. & Lacina, D. (eds.), 2001: Významná ptací území v Čes- ké republice. Česká společnost ornitologická. Praha. s. 88–89, 121–122.
- [15] Vybíral, J. (2007): Zelená perla největší přírodní skvost Podluží, *Lanžhotský zpravodaj* číslo 3, ročník 2007, s. 25–26
- [16] Vyskot, I. et al. (2008), in: Kulhavý, J. Menšík, L.: Lužní lesy – obhospodařování z pohledu udržitelného rozvo- je, Brno, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, s. 18–23
- [17] Návrh péče o významná stanoviště a druhy rostlin a ži- vočichů na území EVL Soutok-Podluží, EVL Niva Dyje a PO Soutok-Tvrdonicko (2008), Agentura ochrany přírody a krajiny, Praha
- [18] Machar, I. (2008): Historical development of flo- odplain forests in the Upper Moravian Vale (Vrapač National Nature Reserve, Czech Republic), *Journal of Forest Science*, 54, (9): 426–437
- [19] Baroch, P. (2008): Jihomoravská Amazonie mizí. Bur- sík chystá lepší ochranu, [http://aktualne.centrum.cz/ domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=620727](http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=620727)

Foto: Václav Krivan

Podivný brouk Omoglymmius germari byl u nás poprvé nalezen v loni – právě v lužních lesích na Soutoku. Porosty v okolí ale podléhají intenzivní těžbě. Je velmi pravděpodobné, že tohoto brouka u nás vyhubíme záhy poté, co jsme ho objevili .

Text: Zdeněk Poštulka. Vydalo Hnutí DUHA, únor 2009.

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Vydání tohoto informačního listu podpořil Stát- ní fond životního prostředí České republiky.

Podpořte prosím práci Hnutí DUHA.

Naše práce se neobejde bez pomoci lidí, jako jste Vy: více na www.hnutiduha.cz/podpora.
Číslo účtu 1348492389/0800.

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích, i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.